

ЕТНИЧКА ПРОШЛОСТ И ЕТНИЧКИ ПРОЦЕСИ СТАРЕ ЦРНЕ ГОРЕ И БОКЕ У НАУЧНОМ ДЕЛУ ЈОВАНА ЕРДЕ- ЉАНОВИЋА

Јован Ердељановић је на основу непосредних теренских проучавања црногорског племенског друштва дао видан прилог упознавању развоја родовско-племенских заједница на ширем плану. Уочио је две фазе у развоју црногорског племенског друштва. Старија је до стварања српске средњовековне државе, а млађа је од краја XIV века, после турске најезде на наше крајеве. Осим повезивања црногорског племенског друштва са словенском и јужно-словенском традицијом, приказао је етничке слојеве и везу старинаца са досељеницима. Утврдио је да поједине породице у Црној Гори имају континуитет од времена краља Милутина (1282-1321) до савременог доба. Показао је да и природна средина, уз друштвене чиниоце, умногоме утиче на стварање родовско-племенских заједница. Повезујући природне (географске) са друштвеним чиниоцима, постао је претеча теорије о локалној заједници и етносу као друштвеној и биолошкој категорији. Указивањем на улогу породице, рода и братства у организовању црногорског племенског друштва, сачувао је од заборављања српске етничке историје која и данас има значај за чување етничког идентитета, друштвено-историјског и културног развоја. Подигао је српску етнолошку науку на ниво напредне европске мисли свога времена.

Кључне речи : Јован Ердељановић, Црна Гора, братство, племе, етнос, друштво.

I

Крај XIX и прва половина XX века дали су изванредан број стваралаца који су нашу земљу и њену науку на најбољи начин увели у међународне оквире. Неки од њих били су утемељивачи нових научних дисциплина које су се тек обликовале и на међународном плану. У томе је био њихов највећи допринос развоју научне мисли и њеном погледу на живот и свет. Међу таквим посленицима, који су у првој половини XX века постављали темеље и изграђивали нашу етнолошку научну мисао, угледно место припада академику Јовану Ердељановићу, професору Универзитета у Београду.

Јован Ердељановић је рођен у Панчеву 30. октобра 1874. године, где му је отац службовао као аустријски официр. Порекло по оцу води из банатског села Црепаје, од братства Радованчевих, досељеника из Пећи, а по мајци - из банатског села Јарковца, од рода Михаиловића, пореклом из Херцеговине. Већ од 1877. године такоређи на првим животним корацима, Ј. Ердељановић је морао да дели животне недаће у породици, која се замерила аустријским властима и лишена официрског чина била принуђена да "ци-

вилног ухљебија ради" пребегне на десну обалу Дунава, у Србију, у ондашњи Смедеревски округ¹.

Основну школу Јован Ердељановић је учио у смедеревским селима Друговцу и Михаиловцу, а завршио је у Смедереву. Гимназију је похађао у Смедереву и Београду. Дипломирао је 1897. године на Историјско-филолошком одсеку Велике школе. Још као студент сарађивао је са Јованом Цвијићем, својим професором, а потом је био његов асистент, поштовалац и трудољубиви настављач Цвијићевог научног дела у културно-историјским наукама. Од 1902. до 1905. студирао је етнологију на универзитету у Бечу, Берлину, Лајпцигу и Прагу.

У време студија етнологије Ердељановић је дошао у додир са најсавременијим научним токовима онога времена. То му је омогућило да своја проучавања заснује на делима Лубора Нидерлеа, Томаса Масарика, Бахофена, Мак Ленана, Моргана, Ковалевског, Русоа, Волтера, Хердера и других. Упоредо с тим, вршио је теренска проучавања у Црној Гори. Захваљујући тим проучавањима, са студијом *Кучи, племе у Црној Гори*, стекао је 1906. године, на Универзитету у Прагу, код Лубора Нидерлеа, и до данас непревазиђеног познаваоца словенске прошлости и словенског културног наслеђа, титулу доктора наука "из етнологије са археологијом и словенском филологијом"². Године 1906. изабран је за доцента за предмет етнологија на новооснованом Београдском универзитету, потом 1919. за ванредног а 1922. за редовног професора Универзитета и истодобно члана Српске академије наука. Умро је у Београду, после заточеништва у немачком логору на Бањици, 12. фебруара 1944. године³.

II

Јован Ердељановић, као Цвијићев асистент, бавио се нашом културном историјом и антропогеографијом. Са Ристом Т. Николићем, у завршним годинама студија у Београду, написао је књигу *Трговачки центри и путеви по српској земљи у средњем веку и у турско доба* (1899), коју је у то време наградила Београдска општина наградом која је имала велики морални и друштвени значај. Уследило је потом, по Цвијићевим *Упутствима за проучавање села у Србији*, Ердељановићево проучавање предеоне целине *Доње Драгачево* (1902). И у Цвијићеву методологију, међутим, Ердељановић је већ тада, применом историјског метода, проучавајући историју насеља, етничке процесе и поједине културне елементе, унео одређене новине, остајући тако трајно веран методологији београдске филолошке-историјске школе. Током студија етнологије у Бечу, Берлину, Лајпцигу и Прагу (1902-1906) Ердељановић је изградио свој студиозни приступ проучавању етнологичке проблематике.

Јован Ердељановић се веома успешно бавио многим етнологичким питањима међу којима су етничка историја јужнословенских народа, порекло религије, култура, ет-

¹ Б. Дробњаковић, Јован Ердељановић (30. X 1874 - 12. II 1944), *Гласник Етнографског института Српске академије наука*, I, Београд 1952, 553; П. Влаховић, *Писци наше етнологије и антропологије*, Београд 1987, 120.

² Б. Дробњаковић, нав. рад, 553; Ш. Кулишић, *Научно дјело Јована Ердељановића (поводом двадесетогодишњице смрти)*, *Зборник за друштвене науке*, Матица српска, књ. 45, Нови Сад 1966, 93.

³ Б. Дробњаковић, нав. рад, 554.

нички и културни идентитет, питања опште етнологије и друга. Највећи допринос, међутим, Ердeљановић је дао у проучавању етничке историје и етничких процеса динарског родовског друштва, и то на основу непосредних теренских проучавања у Црној Гори. О томе сведоче Ердeљановићеве студије о црногорским племенима и етничким процесима у *Кучима*, у *Братоножићима*, у *Пиперима*, у *Боки Которској* и у *Старој Црној Гори*. У тим студијама Ердeљановић се трудио да открије и осветли све важније одлике црногорског родовско-племенског друштва, и то на основу порекла становништва, његовог развитка, унутрашњег уређења, начина живота, обичаја и осталих особина и карактеристика.

Своје научне расправе Ердeљановић је углавном заснивао на живим изворима, забележеним непосредно у народу, путујући од насеља до насеља, у време пре балканских ратова, када је народно предање било живо, непомућено, јасно и умногоме веродостојно. Проверавајући народна предања у самом народу и уз помоћ до тада познатих историјских, лингвистичких, етнoлошких и других података, стварао је доста исцрпну и веродостојну слику о племенском животу у Црној Гори, а на основу тога и знатно шире.

Дубровачке изворе Ердeљановић је користио из објављене грађе и појединих студија, а млетачке углавном из Љубићевих "Листина" и радова Јована Томића. Которски архив му није био приступачан. Подаци из которских писаних извора, међутим, умногоме потврђују основне нити народних предања која је Ердeљановић забележио о пореклу становништва, родоначелницима и прецима појединих црногорских родова, о њиховом досељавању и расељавању, а нарочито кад је у питању набрајање предака од 12 до 18 пасова, обично тачних од Косовске битке (1389) до појаве Ердeљановићеве књиге *Стара Црна Гора* (1926), што напросто изненађује у позитивном смислу⁴. На тај начин Ердeљановић је у нашој и светској етнoлошкој науци дао класично и незаобилазно дело о црногорским братствима и племенима.

Упознавањем црногорског племенског друштва, комбинујући своја теренска истраживања са писаним изворима, Ердeљановић је створио основу за критичко проучавање етноса у нашим и ширим теоријским оквирима. Утврдио је име, порекло и постанак сваког племена, одредио географски оквир у коме је племе живело, указао на привредну, културну и друштвену страну живота, узимајући у видно поље, у оквиру племена, породицу, задружну кућу, род и братство. Осим тога, посебно је скренуо пажњу на односе између староседелаца и досељеника и утврдио да је и природа земљишта погодовала чувању старих друштвених и родовско-племенских облика. То потврђују бројне Ердeљановићеве расправе о проучавању племена (Кучи, Братоножићи, Пипери, многа племена из Старе Црне Горе), етничком сродству Бокeља и Црногораца, формирању племена код динарских Срба, старини и значају племенских предања у Срба, о Србима Зећанима и друго⁵.

Ердeљановић је проучавању црногорских племена и њиховом родовском друштву приступио проблемски. Повезивао је њихов развој са етничком историјом Словена, а посебно Јужних Словена⁶. У том погледу је занимљиво његово продирање у давну

⁴ Р. Ковијанић, Ердeљановића оцјене вјеродостојности предања о поријеклу и прецима братстава, у: *Јован Ердeљановић - живот и дело*, Панчево 1976, 30.

⁵ П. Влаховић, нав. рад, 129 - 132.

⁶ Ш. Кулишић, нав. рад, 105.

словенску етничку прошлост и откривање старог словенског, односно српског наслеђа код јужнословенске етничке заједнице. С тим се може довести у везу и очуваност прастаре словенске племенске организације која је имала своје рефлексе и у старом црногорском родовско-племенском друштву.

Јован Ердељановић сматра и доказује да је очуваност племенске организације у нашим крајевима, у ствари, наставак живота старе словенске племенске традиције у унеколико измењеном облику. У формирању црногорских племена, уосталом, као и шире, у динарским крајевима, Ердељановић у развоју племена запажа "старије формирање, од времена српског досељавања до стварања јаке српске државе под Немањићима" и "млађе или ново формирање, у времену после турске најезде". Старије формирање обухвата старији етнички слој који је, стицајем околности, примио у себе у извесном броју и остатке словенизираних старинаца, пре свега Влаха. Ердељановић је веома добро уочио и закључио о траговима одсељених или ишчезлих Влаха, поромањених Илира, и указао на њихове посрбљене остатке у зетским катунима Катунске области, односно позније нахије⁷. Исто тако, критичким анализама је правилно оценио народна предања о траговима Влаха у другим племенима Старе Црне Горе, и то по тамошњим влашким називима, надимцима, презименима. За многе његове оцене налазе се потврде и у Которском архиву, који је касније постао доступан научној јавности⁸.

У новијој фази развоја племена, за разлику од претходне, одлучујућу улогу има млађи етнички слој који је образован од досељеника из разних српских крајева, који је доспео у црногорске и шире динарске крајеве од краја XIV и у XV веку. Ердељановић је правилно оценио и предања о појави првих потурица у Старој Црној Гори⁹. Овај млађи досељенички слој, по Ердељановићевим констатацијама, био је знатно бројнији у односу на старије становништво јер је образован стапањем стариначког и досељеног српског становништва. У том погледу је Ердељановићево схватање било блиско Моргановом схватању развоја племенских заједница¹⁰. Због тога Ердељановићеви закључци, засновани на непосредним проматрањима, историјској и другој грађи и проучавању структуре родовско-племенске организације у Црној Гори, представљају најпоузданија решења тих врло сложених, нејасних и пре Ердељановића мало и површно проучаваних питања у општим и нашим размерама.

III

Студија Јована Ердељановића *Стара Црна Гора, Етничка прошлост и формирање црногорских племена* (Српски етнографски зборник, књ. XXXIX, Б.1926) јесте основа за упознавање староцрногорских племена, осветљавање њихове прошлости и њиховог формирања. То је, у ствари, више расправа, како каже сам Ердељановић, о питањима из етничке прошлости Црне Горе и њених племена¹¹. На основу богате ет-

⁷ Р. Ковијанић, нав. рад, 38.

⁸ Р. Ковијанић, нав. рад, 40.

⁹ Р. Ковијанић, нав. рад, 41.

¹⁰ Упор.: Ш. Кулишић, нав. рад, 94.

¹¹ Ј. Ердељановић, *Стара Црна Гора, етничка прошлост и формирање црногорских племена*, Српски етнографски зборник XXXIX, Београд 1926, 1 у Предговору.

нолошке, историјске, језичке и топографске, критички одабране грађе Ј. Ердељановић је успео да реши многа питања и да дође до сразмерно поуздане представе о етничкој прошлости и о формирању сваког појединачног староцрногорског племена. На тај начин он је уочио и указао на многе појаве карактеристичне за племенски живот и друштвени развитак Старе Црне Горе¹².

Ердељановић указује на настанак имена Црна Гора и његов помен у литератури, расправља о остацима ранијег становништва, о његовом иселавању и о етничким процесима у појединим племенима. Расправљајући о појединим пределима Старе Црне Горе, пре свега о њена четири дела ("нахије"), указује на племенску поделу и њену територијалну и друштвено историјску условљеност. Природни чиниоци су доста допринели да се племенске целине међусобно повежу, обликују и очувају. Такву улогу имала је природна разуђеност Катунске области, затим положај и конфигурација земљишта око долине Ријеке Црнојевића као и нагнутост Црмнице према долини Ријеке Црмничанке, према којој се земљиште спушта и тако упућује и околно становништво, окружено високим планинама на ту долину. Ердељановић је утврдио да у Љешанској области нема поделе на племена јер се старији слој становништва својевремено разбежао због турских зулума, а новије становништво које је после приспело, због краткоће времена, није успело да се међусобно повеже и сједини у одговарајуће племенске целине¹³. Због тога ова Ердељановићева студија о Старој Црној Гори има вишеструк научни значај јер јасно осветљава сложени процес настанка, затим развој, склоп и друга карактеристична обележја староцрногорских племена¹⁴.

Ердељановићево проучавање црногорског племенског друштва је показало да су неке породице живеле у доба краља Милутина (1282 - 1321), друге у време Косовске битке (1389), а неке у доба деспота Бранковића (XIV и XV век) и да су се у континуитету одржале све до нашег времена¹⁵. Континуитет појединих родова и породица, на који је указао Ердељановић, може се пратити и преко Његошевог *Горског вијенца*, који се ослања на историју од Црнојевића (1403 - 1851) до Петра II Петровића Његоша (1830 - 1851). Те породице се помињу као носиоци борбе за ослобођење. Прва таква породица су Петровићи - Његоши. Следе Поповићи из Озринића (војвода Драшко), Мрваљевићи (војвода Вукота), Мићуновићи (Вук), Расплачевићи (Вук), Ђурашковићи (Богдан), Мартиновић из Бајица код Цетиња (Мартин са пет синова), Мандушићи (Вук), Бориловићи из Бајица код Цетиња (Вук) и друге¹⁶. Сличних помена породица као у *Горском вијенцу* има и у *Историји о Црној Гори* (Петроград, 1754) Василија Петровића Његоша (1750 - 1766)¹⁷. Те породице доводе своје порекло у везу са властелом из периода Немањића која је побегла и склонила се у Црну Гору пред навалом Турака. Због тога су многа братства крајем XVIII и у XIX веку имала своје читуље, знала генеалогска стабла и чувала живу традицију о томе ко су, којег порекла, памти-

¹² Ј. Вукмановић, *Етнологско проучавање др Јована Ердељановића у Црној Гори*, у: *Јован Ердељановић - живот и дело*, Панчево 1976, 25.

¹³ Упор.: Ј. Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1926, 167.

¹⁴ Упор.: Ј. Вукмановић, нав. рад, 25.

¹⁵ Упор.: Ј. Вукмановић, нав. рад, 31 - 32.

¹⁶ Н. С. Мартиновић, *Трагом једне мисли Јована Ердељановића о генеалогским у Црној Гори*, у: *Јован Ердељановић - живот и дело*, Панчево 1976, 44.

¹⁷ Митрополит Василије Петровић -Његош, *Историја о Црној Гори* (репринт и превод), Цетиње - Титовград 1985, 73 и даље.

ле место одакле су се доселиле, где им је старина, коју славу славе, са којим се братствима својатају и који су им јунаци најпознатији¹⁸.

Ердељановић је сматрао да је консолидацији племена допринела забрана склапања брака (егзогамија) између припадника исте племенске заједнице. Примери доследне егзогамије забележени су код неколико братстава у Љуботињу (Дрецуни, Прље, Лубарде, Црвенко и други) која се међусобно не жене без обзира на то што њихово порекло траје у оквиру сваког братства за себе унатраг 400 година и више¹⁹.

Очувању племена и њиховом јединству допринио је и обичај крвне освете, која је наметала потребу да се племе што боље заштити од спољног непријатеља и да се код његових чланова одржава чврста солидарност и узајамност²⁰.

IV

У студији *Етничко сродство Бокеља и Црногораца*²¹ Јован Ердељановић је дао видан прилог проучавању етничких процеса и упознавању развоја црногорског племенског друштва. На основу непосредних проучавања, путујући преко Боке у Стару Црну Гору и Црногорска Брда, Јован Ердељановић је проучио порекло становништва у Боки и утврдио да Бокељи "*са Црногорцима чине нераздвојну заједницу, тако да и једни и други спадају у исту етничку групу српског народа.*"²²

Проучавајући етничку историју и етничку структуру Боке, Ердељановић је дошао до закључка да се један старији слој бокељског становништва првобитно развијао у додирима са романским живљем који је под млетачком влашћу изградио своје особности. Међутим, сталним досељавањем црногорског становништва из ширег залеђа, посебно у време Немањића, настало је међусобно мешање досељеника и староседелца. Постепено се обликовао нови локални "бокешки" слој становништва. Процес формирања овог слоја био је доста сложен и одвијао се између досељеника и старинаца²³.

Ердељановић је код Бокеља и Црногораца уочио велику антрополошку сличност, коју су непосредна антрополошка проучавања умногоме потврдила²⁴. Велика сличност је запажена и у говору, што се такође тумачи сталним миграционим освежавањима и међусобним мешањима Црногораца из Старе Црне Горе са Бокељима у Приморју. Према попису из 1900. године, у Боки је, од 33.689 становника 31.087 говорили српским језиком. Православних је било више од 24 000 у односу на око 12 000 католика.

¹⁸ Упор.: Н. С. Мартиновић, нав. рад, 45 и 47.

¹⁹ Упор.: Н. С. Мартиновић, нав. рад, 49.

²⁰ Упор.: Н. С. Мартиновић, нав. рад, 48.

²¹ Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца*, Глас Српске краљевске академије, књ. ХСХVI, други разред, бр. 56, Сарајево 1920, 1 - 78; Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца*, сепарат, Београд 1914, 1 - 90.

²² Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца* (сепарат), Београд 1914, с. 90.

²³ Упор.: С. Кулишић, нав. рад, 101.

²⁴ Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца* (сепарат), 8; Б. Ивановић, *Онтогенетски развој и антрополошке карактеристике омладине Црне Горе*, Црногорска академија наука и умјетности, Посебна издања, књ. 20, Одјељење природних наука, књ. 12, Титоград 1985. и друге студије Божине Ивановића.

Многи католици су се у то време, као и касније, осећали Србима. Уосталом, то потврђују и подаци из 1910. године из Херцег Новог и других крајева Боке у ширем смислу.²⁵ "Црна Гора и Бока которска са Приморјем, ако не *de iure* а оно *de facto*, били су једна целина, један те исти народ"²⁶.

Етничко сродство Бокеља и Црногораца потврђује сличност у обичајима (крсно име, Божић, свадба, крвни умир и други), навикама, начину живота, говору, ношњи, кући, биофизичким одликама и менталитету становништва²⁷.

V

У време када је почетком XX века Јован Ердељановић проучавао племенско друштво, наша наука о народу (етнологија) код нас била је тек у почетној фази свога развоја. Ердељановић је тек постављао њене научне оквире истраживања и писао "упутства" за рад на овој проблематици. Упознавање са пореклом и развојем црногорског племенског друштва омогућило му је да у нашим и ширим оквирима покрене неколико веома значајних научних питања. Међу њима су постанак и развој племена уопште и њихова улога у развоју сложених културно - историјских и етничких заједница.

Проучавајући црногорска племена, Ердељановић је увидео да њихови корени сежу дубоко у словенску старину. На основу тога је црногорско родовско друштво пратио у континуитету: од доласка Словена на Балканско полуострво па све до најновијег времена. Због тога је порекло црногорских племена везивао за словенске досељенике а не за Влахе, који су, под римском окупацијом, у време досељавања Словена, већ били изишли из племенског начина живота.

Ердељановић не прихвата тезу историчара да је српска средњовековна држава разорила племенску организацију у време њеног трајања и да се племенски живот код нас обновио после продора Турака у наше крајеве, већ јасно указује на његов континуитет који је у новим етничким процесима само био освежен. Бранислав Ђурђевић, међутим, сматра да је Ердељановићево инсистирање на континуитету црногорског племенског развоја методско застрањивање које не умањује Ердељановићев допринос проучавању племенског друштва, а посебно не његов вредан сакупљачки теренски рад²⁸.

Ердељановић је своја истраживања заснивао на веома провереној народној традицији. При том се није ослањао само на народну традицију него је истовремено проучавао структуру родовског племенског друштва, родовско-племенске организације и других садржаја племенског живота и на основу писаних извора који су му били доступни, доносио закључке или чинио претпоставке. Познавање касније откривене гра-

²⁵ Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца*, 3 - 5.

²⁶ Упор.: С. Накићеновић, *Бока*, Српски етнографски зборник, књ. XX, Београд 1914, 306; 348; Ј. Вукотић, *Успомене из три рата*, Београд 1996, 45.

²⁷ Ј. Ердељановић, *Етничко сродство Бокеља и Црногораца*, 9 - 11; 85 Зборник извештаја о истраживањима Боке Которске, књ. I, Споменик, књ. СIII, Српска академија наука, Одељење друштвених наука, бр. 5, Београд 1953; Зборник извештаја о истраживањима Боке Которске, књ. II, Споменик, књ. CV, Српска академија наука и уметности, Одељење друштвених наука, бр. 7, Београд 1956.

²⁸ Бр. Ђурђевић, *Постанак и развјат брдских, црногорских и херцеговачких племена*, Црногорска академија наука и умјетности, Посебни радови, књ. 4, Титоград 1984, 40.

ђе о племенима у Которском архиву умногоме је потврдило Ердељановићеве закључке, међу којима је понеки могао бити и погрешан²⁹. На тај начин Ердељановић је показао да је критички проверена традиција, онако како је то он чинио, од велике помоћи у проучавању појединих етнoлошких проблема и етничких процеса.

Проучавајући племена у Которском архиву, Ристо Ковијанић је показао да је Ердељановић понеко предање, које се данас може доказати, одбацивао као неприхватљиво. Тај број је доста ограничен и веома мали³⁰. Истовремено, указао је и на неке конкретне примере који немају своју потврду у Которском архиву као и на предања која је Ердељановић забележио и која својом тачношћу напросто задивљују³¹. Због тога Ковијанић, не поричући и не умањујући значај Ердељановићевог капиталног дела о Старој Црној Гори, као и о другим црногорским племенима наглашава да су неке његове погрешке сасвим разумљиве иако нису оправдане³².

Одређене примедбе које се данас, из нашег времена и из наших сазнања могу упутити Ердељановићу, ипак треба схватити и са степена развоја науке његовог доба. Ердељановић је у једном преломном тренутку почетком XX века, када је прошлост лагано почињала да бледи из народног памћења, сакупио и сачувао од заборава драгоцену етнoлошку грађу која сама по себи добија на вредности јер представља непоновљив и неопходан научни материјал за проучавање црногорске етничке прошлости. У његовим студијама сабрана је и проучена богата народна традиција и анализирано све што је до тада у науци било познато о црногорском племенском животу. Без тог Ердељановићевог подухвата од 1904. до 1910. године остала би неосветљена многа питања из црногорске етничке прошлости и питање је да ли би се било када више у таквом релативно целовитом облику могла осветлити³³. Ердељановић је, што се мора узети у обзир, закључке доносио на основу темељних испитивања у народу и њихових страних анализа. Тако је на најприкладнији и најпотпунији начин у науци о народу (етнологији) проширио наша сазнања о Црној Гори и њеном родовско- племенском развоју.

VI

Из наведених осврта, без обзира на њихову уопштеност која је у оваквој прилици неминовна, види се да је допринос Јована Ердељановића веома значајан и велики и у нашој и у општој етнологији и сродним јој наукама. Међу првима је, у етнoлошкој науци уопште, указао на потребу и значај проучавања племена, племенског друштва, етничке историје и етногенезе. Тиме је, већ почетком XX века, поставио основу за научно проучавање етноса као биолошке, али и знатно више друштвене, етничке и културно-историјске категорије. За ту сврху ослањао се на све податке који доприносе научном решењу, користећи се и свим савременим научним методама свога времена.

Иницијатива Јована Ердељановића да се сабирају, научно обрађују и проучавају породичне, братственичке и племенске генеалогичке има вишеструк научни и васпитни значај. Чување успомена на претке које су се тим генеалогичкама потврђивале, пред-

²⁹ Упор.: Р. Ковијанић, нав. рад, 29; 43; Ш. Кулишић, нав. рад, 94.

³⁰ Р. Ковијанић, нав. рад, 29.

³¹ Р. Ковијанић, нав. рад, 30, 31 - 34.

³² Р. Ковијанић, нав. рад, 43.

³³ Упор.: Ј. Вукмановић, нав. рад, 27.

стављало је истовремено и неговање великих моралних вредности које су у црногорским братствима у највише случајева потврђиване и историјском документацијом³⁴. На основу генеалогиија и народних предања, Ердeљановић је открио и приказао етничке слојеве и одгонетну многе непознанице о настанку и развоју етничких заједница у црногорским просторима, чиме је дао и незаобилазан прилог општој етнологијској науци. Он је све то чинио са њему својственом великом акрибијом, тако да ни савремена истраживања нису оспорила нити умањила његове анализе и закључке.

Ердeљановић је, по својој широј научној оријентацији, изложеној у осамдесетак великих студија и расправа, био доследан прогресивни грађански научник који је својим научним делом подигао нашу етнологијску науку на ниво напредније европске и светске грађанске науке свога времена. Због тога је, као оснивач научне етнологије код Срба, пре свега на етнологијском материјалу из Црне Горе, Ердeљановић и сада централна личност српске етнологије. Његово научно дело пружа неопходну и драгоцену основу за проучавање наше етничке историје и следи прогресивни развој српске и југословенске етнологијске мисли³⁵. Сачувао је од заборавља веома важан део наше богате народне традиције, оличене пре свега у црногорском народном предању, која и данас има своју вишеструку позитивну историјску поуку и поруку.

Petar VLAHOVIĆ

ETHNIC PAST AND ETHNIC PROCESSES OF ANCIENT MONTENEGRO AND BOKA
IN THE SCIENTIFIC RESEARCH OF JOVAN ERDELJANOVIĆ

Jovan Erdeljanović belongs to Serbian scientists who established Serbian ethnological thought at the beginning of the 19th century. Concerning studying tribe society of Montenegro, J. Erdeljanović gave important account for getting to know ethnic history and ethnic processes of Dinnarian ancestral society. He was close to Morgan's attitudes towards development of human society.

J. Erdeljanović was among the first who showed to importance of studying tribes and tribal community in Montenegro. For each studied tribe (Kuči, Bratonožići, Piperi, tribes of ancient Montenegro and Boka), J. Erdeljanović established the name, roots and existence of each tribe. He also determined geographical spreading and showed its economical, cultural and social life. He studied the role of the family, kin and tribe for shaping ancestral communities and stressed the importance of relations between aborigines and people who inhabited the area. He determined ethnic layers and showed existence and development of ethnic communities in Montenegrin area and Serbian ethnic history. He pointed out that natural surroundings influenced keeping ancestral - tribal characteristics. He connected natural and social features. J Erdeljanović became forefather of theory of local community and ethos.

J. Erdeljanović showed connection of Montenegrin tribes with the Slavs and the traditions of South Slavs. He proved by his scientific work that some families in Montenegro have continuity (14 to 18 generations) from the times of King Milutin in the 13th century to modern times. In this way J Erdeljanović implanted in our memory a part of Serbian ethnic history which has positive role even today in keeping Serbian ethnic identity, social-historical and cultural development.

³⁴ Упор.: Н. С. Мартиновић, нав. рад, 50.

³⁵ Упор.: Ш. Кулишић, нав. рад, 108.